

Колодюк І. (Україна)

НАЙГОЛОВНІШІ СВЯТА ЗИМОВОГО ЦИКЛУ В ІСПАНІЇ

В країнах Піренейського півострову – Іспанії та Португалії з давніх давен живуть народи; які близькі між собою по культурі, проте з деякими відмінностями : іспанці, португальці, галісійці, каталонці і баски.

Антична римська культура наклала глибокий відбиток на етнічний образ народів півострову: всі вони на початку нашої ери були романізовані по мові і до сьогодні відомі – разом з італійцями, провансальцями, французами – як романські народи.

Одним з найцікавіших народів Піренейського півострову є, безперечно , іспанці.

Іспанець – людина делікатна , ввічлива, люб'язна і гостинна “*mí casa esta a la disposicion de Usted*”: мій дім у вашому розпорядженні, – каже іспанець. І ці слова щирі , бо навіть річ яка сподобалась гостю буде обов'язково йому подарована. Ніде так, як в Іспанії не розвинена

пристрасть до видовища, вуличної штовханини і пожвавлення. Щоб побачити яку-небудь процесію, брати участь у святах, іспанець без жалю викине останню копійку. У іспанців природжений талант до веселощів. Тут слід зазначити, що на свята, звичаї дуже глибокий відбиток залишила християнська католицька церква, яка закріпилась серед населення півострову з п'ятого століття до Різдва Христового. Велику роль вона відігравала тоді, коли велась важка, виснажена війна проти мусульман-арабів, які на протязі семи століть володіли більшою половиною Іспанії, які також залишили значні відбитки в мові, культурі, зовнішності іспанців. Ця довга війна – реконкіста (зворотне відвоювання) закінчилася повною перемогою християн і вигнанням всіх невірних. За ці століття католицьке віровчення та церковна обрядовість ввійшли в плоть і кров іспанців. Ніде в Європі не було такого релігійного фанатизму, як у Іспанії, ніде не горіло стільки кострів інквізіції. Ніде так не переслідувались еретики, як у цій крайні. Отже, не дивно, що католицький дух відобразився і на народних звичаях, у тому числі і на обрядах календарного циклу: тут менше, ніж у інших європейських народів, збереглись відбитки стародавніх дохристиянських вірувань.

Стосовно зимового циклу іспанських свят найголовнішими є Різдво, Navidad, Новий рік, Nuevo Año, і День королів, Dia de reys.

Різдво починають святкувати напередодні, в ніч перед Різдвом – Noche buena, добра ніч. Ніч перед різдвом та Різдво поєднують в собі церковні і народні звичаї.

Менш за все залишився не зайнамним церковним духом стародавній звичай ходити з колядками по домах. Учасники обряду найчастіше діти. Вони ходять по домах (*aguinaldo*), співають пісні з різними побажаннями, за що отримують подарунки, *estrenas*. Групи агінальдейрос (колядники) гуляють по селу, іноді в маскарадних костюмах різного виду. Зупиняючись біля кожної будівлі, вони співають свої різдвяні пісні – *villancicos*, в яких найчастіше згадується про народження Ісуса. Агінальдо – взагалі сільський звичай, проте різдвяні пісні співають і жителі міста, тільки частіше вдома, за свяtkовим столом. По вулицях ж ходять веселі процесії з фігурами гігантів на ходулях, які танцюють під акомпанемент барабанів і флейт.

В Іспанії широко поширений звичай виготовляти на різдвяні свята ясла (*belen*). Це невеликі макети у зашкляних ящиках, які показують сцену з євангельської розповіді про народження Ісуса. Сцена найчастіше зображує печеру, де в яслах лежить немовля, а над ним Богородиця, Йосиф, янгол, пастухи, які прийшли поклонитись новонародженному. Фігурки для цих макетів в Іспанії їх називають (*nacimientos*), які продаються на базарах, іноді вони освітлені електричними лампами і рухаються.

Проте не зовсім зрозуміле питання про походження цього звичаю. Сюжет ясел чисто християнський. Існує легенда, що звичай властовувати ясла замінили собою колишні церковні містерії, де євангельські сцени розігрувались живими акторами. Коли церковна влада почала забороняти ці містерії, їх замінили білени.

Різдво вважається в Іспанії сімейним святом. Згідно з традицією, вся сім'я має бути разом у цей вечір. Стосовно цього у іспанців є така приказка “Por Nadal cada oveja a su corral”. На Різдво кожна вівця в свою стайню.

Центральна подія ночі під Різдво – святкова вечеря, яка згідно з церковним каноном пісна, проте далеко небідна. Іспанська святкова вечеря включає багато смачних страв. Ось так, наприклад виглядає “істинно мадридський стіл”: суп з червоної капусти, різні морські продукти – молюски, креветки, риба сушені фрукти, горіхи, обов'язково туррон (медово-горіхова халва), опечений баранець чи індичка. Хоч день і пісний, проте більшість не дотримуються нього. Бо на сьогодні Різдво не носить такого релігійного характеру, як колись. Навіть в цей святій день тільки половина іспанців ходить до церкви. Опит суспільної думки показав, що тільки біля 10% населення вважають Різдво релігійним святом, всі інші бачать у ньому виключно сімейне свято. Що стосується церковної служби, то вона починається опівночі. Служба має назву *Missa de aurora* (ранкова меса) чи *Missa de gallo* (північна меса), що означає тривалу богослужіння, яка тягнеться до ранку, до півнів.

В перший день Різдва – знову обрядова трапеза, проте вже не пісна, а з м'ясними стравами. Різдвяна трапеза символізує в собі декілька значень. По-перше, своїм достатком вона

символізує бажання такого ж добробуту на весь Новий рік, тобто магія нового дня . По-друге, кожна страва щось символізує: свиняче м'ясо – родючість, яйця – нове життя тощо.

Іспанці вірять в те, що душі померлих родичів приймають участь у різдвяній вечері. Для них кладуть на стіл пусті прибори і господарі не повинні виходити з дому, бо мають зустрічати душі покійників.

Ще одна група звичаїв різдвяного циклу пов'язана з вогнем. В Іспанії поліно обпалують різдвяним вогнем, потім його зберігають, вірючи в його чудодійну силу і запалюють у різних важких ситуаціях. Крім цього в багатьох регіонах на Різдво і Новий рік – запалюють велиki вогнища і молоді хлопці перестрибують через них. Такий обрядовий вогонь має назву *lumbre nueva* “новий вогонь”. Ці звичаї несуть в собі магічну силу вогню, що очищує.

Першого січня святкують Новий рік. В будинках прикрашають *arbal de Navidad* “новорічне дерево”, проте такого масового розповсюдження як у нас ялинка, цей звичай не має. У новорічну ніч обов'язково на кожному столі перед кожним членом родини стоїть мисочка на якій лежить 12 виноградинок. У північ з кожним ударом годинника іспанці з'їдають по одній виноградинці – 12 виноградинок гарантують щастя на всі 12 місяців. І тільки після цього вони підіймають бокали з шампанським , бажаючи одне одному всього найкращого у Новому році. Іспанія — єдина країна Європи, де Новий рік зустрічають з виноградом. Звідки пішла ця традиція ніхто не знає. Кажуть; що вона народилась у Мадриді, а потім розійшлась по всій країні.

Про прихід Нового року спочатку свідчать залпи декількох десятків петард, потім на вулицях підіймається звичайна пальба. В небі розцвітають феєрверки, громить музика. Якщо Різдво в Іспанії родинне свято, то Новий рік свято вулиці, тобто іспанці зустрічають його не в сімейному колі, а збираються з друзями йдти у гості, ресторан. Але є й такі які дійсно зустрічають Новий рік на вулиці, наприклад на *Puerta del Sol*, але й там обов'язково з'їдають 12 виноградинок на щастя. До речі , звичаї пов'язані з виноградом особливо розповсюджені в південних провінціях – Андалусія, Херес. Ці звичаї носять у собі магічні навантаження : хто єсть виноград на Новий рік, у того весь рік будуть гроші, ця людина буде щаслива і здоровая. Іспанці вірять, що виноград відганяє нечисть, яка, за повір'ям, активізується під час зимніх святок. Опівночі, за народними уявленнями, звідусіль лізе нечиста сила: відьми вилітають з димарів верхи на помелі, різні *duendes* (нечисть) Люцифер, Сатан, Енеміго, Домовий спрямлюють свої шабаші. Слід зазначити, що ці вірування з часом перетворюються у фольклорні легенди. Проте є люди, у все це вірять і щоб нечисть не змогла завдати їм шкоди користуються різними оберегами, закляттями, моляться Святому Сильвестру, носять амулети.

Стосовно інших іспанських новорічних звичаїв, то відомий ще один звичай, який зберігається і до тепер в деяких селах Іспанії. Це звичай укладання фіктивних шлюбів. Під Новий рік сільська молодь тягне папірці з іменами односельчан. Таким чином хлопці і дівчата отримують наречених. Шлюбні пари вважаються дійсними до кінця святок. Відомий такий звичай і у містах. В Мадриді, Барселоні ще недавно в новорічну ніч продавали білети з іменами гостей. Так виходили наречені на весь вечір. На наступний ранок «наречений» повинен був прийти до своєї “нареченої” з подарунками. Іноді молодь підстроювалася справу так, щоб отримати в наречені кохану людину. Траплялось і так, що ці веселощі закінчувались справжніми шлюбами. Також у новорічну ніч сільська молодь влаштовує агінальдо: ходять по домах, співаючи новорічні пісні. Ось з такими звичаями і традиціями проходить у іспанців Новий рік. Та попереду ще одне свято, яким закінчується зимовий святковий цикл в Іспанії, свято “Трьох королів”, яке іспанці святкують 6 січня. Головні персонажі свята – три королі Гаспар, Мельchor, Бальтасар, від яких діти з нетерпінням чекають подарунків. Зі стародавніх часів іспанські діти в ніч на 6 січня виставляли своє взуття за вікно чи двері, залишаючи поруч сіно і кукурудзу для конів на яких приїжджають три королі. І якщо дитина вела себе добре на протязі року, то знаходила у чобітку подарунок, якщо погано – вугілля. Свято “Трьох королів” одне з найулюблених у іспанців. Ось як його зустрічають у Мадриді: сотні тисяч маликів та їх батьків збираються ввечері в центрі Мадрида, щоб зустріти кольорову кавалькаду. Рівно о 8 вечора починаються постріли гранат здіймаються ракети і від парку Ретиро колона вирушає в подорож. За звичаєм, вона складається з 40-50 вантажних машин, перероблені у справжні

карети, казкових палаців з принцесами, рухомих зоопарків з левами та тиграми циркових майданчиків з клоунами та акробатами. Попереду прямує оркестр, а замикають кавалькаду Гаспар, Мельчор і Бальтазар, кожний у своїй кареті, які супроводжують кінна гвардія у формі сімнадцятого століття. За ними ведуть верблюдів, які везуть коробки з подарунками в кольорових обгортках. Роль казкових королів найчастіше виконують відомі політики, спортсмени, парламентарі. На всьому протязі маршруту з обох сторін вишиковуються багаточисленні глядачі. Захопленню дітей немає кінця... На Пласа-Майор кавалькаду зустрічає алькальд Мадриду і виголошує святкову промову, королі прощаються з глядачами. Раніше напередодні свята у вищих кругах ходили одне до одного в гості, обмінювались святковими картками, в нижчих відпочивали після стомлюючого дня.

Проте звідки ж походить “День королів”?

Ось що з цього приводу пише Fernando Ortiz у своїй праці *La Antigua Fiesta Afrocubana del Dia De Reyes*:

“День королів” – одне з найбільш фольклорних, традиційних і поважних свят. Від християн пішов звичай богочеслити трьох магів, які за легендою прийшли поклонитися перед Марією, яка народила Месію».

Що стосується цієї праці, яка переводиться як Стародавнє Афрокубанське свято “День королів”, то вона повністю присвячена цьому святу. Автор поділив її на чотири глави:

1: “День королів”. Сучасне описання свята. Інші аналогічні свята.

2: Походження свята. Африканські фактори.

3: “Дияволята”.

4: Соціологічна інтерпретація свята “День королів”. Карнавал негрів. Бал “вбивство змії”. Релігійні пережитки.

До цього свята приурочений один жартівливий звичай. За жеребкуванням вибирають короля, який дає кожному з учасників три жартівливі накази, які обов'язково виконуються. Цей звичай носить назву “Гра короля”.

Наступного дня сім'я збирається за столом, щоб покушувати роскон – здобний калач. У кожному росконі запечений сюрприз. Раніш господині ховали у калач монетку, зараз замінюють монетки мініатюрними фарфоровими чи пластмасовими фігурками, медальйонами. Той кому при роздачі діставався сюрприз забезпечував себе щастям в Новому році. І не так важливо, що діставалось, головне – посмішка долі...

Іспанія, з своїми звичаями, традиціями, одна з найцікавіших країн Європи. І вона б не була б Іспанією без її “трьох королів”, 12 виноградинок та інших речей, з яких вона, зрештою, і складається.

Календарные обычай и обряды в странах Зарубежной Европы. Зимние праздники / Под ред. Токарева – М. 1977; Чернышов В. Город вечерней звезды. Очерки о Мадриде. – М., 1990; Fernando Ortiz La Antigua Fiesta Afrocubana del “DIA DE REYES”. – La Habana, 1960; Водовозова Е. Н. Как люди на белом свете живут. Испанцы. – М. 1920; Народы Зарубежной Европы / Под ред. Токарева, Чебоксарова. – М., 1964. – Т. 2; Боткин. Письма об Испании. – Л., 1976; Народы мира в нравах и обычаях. – Пт., 1816.